

TORNYISZENTMIKLÓS

TELEPÜLÉSKÉPI

ARCULATI

KÉZIKÖNYV

2017

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	3
2. Tornyiszentmiklós bemutatása	5
3. Örökségünk -építészeti és táji értékek	15
4. Eltérő karakterű településrészek	39
5Tornyiszentmiklós épületei és részletei napjaonkban	41
6. Információs felületek	49
7. Ajánlások	51
8. Zárszó	61
Felhasznált irodalom, impresszum	63

BEVEZETÉS 1

*Megfogni a megfoghatatlant,
Nyakon csípni az időt?
Lehet...
Állj szembe a felkelő Nappal,
És nézd a felszálló ködöt!*

Érdekes dokumentumot tart a kezében az olvasó.

Egy pillanatképet.

Képek sorából kibontakozott képet, amely a készítő és közreműködők szemén át mutatja be egy hosszú történetű település életének és terének jelen pillanatát. A pontot, ahová az idők során eljutott.

A pontot, ahonnan tovább indul. Ez a pont mindjárt újra más lesz.

A változás állandósága alakítja ki majd a mind újabb képeket.

Ha körülnézünk a tájban, a faluban, láthatjuk benne évszázadok nyomát; gazdag képzeletünk elének tárhatja a következő éveket.

Ha megállunk és befogadjuk mindezt, belehelyezzük magunkat és leállítjuk az időt, meglátjuk benne a jelen pillanatot.

Kép mindig annyi lesz, amennyi szemlélő és amennyi pillanat.

Nézzük így! Ez a most.

TORNYISZENTMIKLÓS BEMUTATÁSA 2

Rész. Egész. Egység.
Táj. Táj-egység. Tájegység.

Nehéz kiragadni valamit a természetes közegéből, és lecsupaszítva bemutatni azt. A folyamatos párbeszéd, az egymásra gyakorolt hatás, ami egy környék települései között fennáll, ahogyan az épített és a táji környezet - benne az emberrel - egymásra reagál, alakítja ki a közös képüket.

Zala megye délnyugati határa Magyarország Szlovéniával és Horvátországgal közös államhatára is egyben. A határvidéket, akárcsak az egész megyét egymás mellett pár kilométernyire lévő kis települések sokasága jellemzi.

A Kerka mint jelentős nyugat-magyarországi vízfolyás Szlovéniában ered, majd előbb délkeletre, majd délre haladva éri el a Murát Kerkaszentkirály és Muraszemenye térségében. A lassú, kanyargós vízfolyás széles medret alakított magának, melyet domságok öveznek.

A Kerka alsó folyásvidéke mentén kialakult települések több földrajzi tájegység határán, közös történelemmel és hasonló jelenkori kihívásokkal jellemezhetők. Sorsuk az egymás mellettiségben közös, lehetőségeik eltérőek.

Településeinek térszerkezete, a tájhasználat jellemző módja több száz éve kialakult, azóta folytonosnak mondható.

Az útmenti falvak a lakóépületekkel, gazdasági épületekkel csak egy részt tesznek ki az épített egységből. A környező dombokra fűzött szőlőhegyek présház-sorai szervesen kapcsolódnak a településekhez.

A természetföldrajzi adottságok is kapcsolódnak a ketősségből adódó változatos kép alakításához. A Kerka és a beléje szaladó számos kisebb patak széles síkon, kanyarogva alakított ki jellegzetes természetes vízes környezetet, rétekkel, legelőkkel, ingoványokkal, ártéri erdőfoltokkal, ennek megfelelően egyedi és fajtagazdag növény és állatvilág számára biztosítva élőhelyet.

Ugyanakkor a folyó völgyet kísérő változatosan szab-
dalt domborzatú világ éles kontrasztot ad az előbbieknél. A sík
vidékből kiemelkedő zalai dombok hatalmas erdőséget rejte-
nek, vagy az erdők rejtik a dombokat, mindenesetre a szőlőhe-
gyeket elhagyva végtelennek tűnő bükkösök jellemzik a tájat.

A falvak fekvése úgy alakult ki, hogy megfelelően kihasználhassa a mindezen adottságokat. Az észak-déli irányú völgy két partján szaladó utakra és az átkötések mentén a Nyugat-Dunántúlon megszokott sűrűséggel néhány kilométerenként kistelepülések alakultak ki, jellemzően utcás, többnyire egyutcás útifalvak. Évszázadokon át állt fenn ez a térszerkezet, a ma tapasztalt kép az elmúlt évszázad eredménye. Több település esetében korábbi kisebb településeket vontak össze, és egy-egy demográfiai hullám következtében bővült az utcák és házak száma.

A települések utcahálózatára vonatkozó legkorábbi morfológiai adatok a Habsburg Birodalom I. katonai felméréseinek adataira épülnek. A település belterületének zöld felület és beépített terület arányában 250 éves távlatban sincs túl nagy eltérés. Ezen falutípus kialakulásának kora a 12–13. századra tehető, mely egybeesik a településekről szóló első oklevelek kiállításának dátumaival. A szalagtelkes útifalu az egyik legjellemzőbb települési forma Közép- és Kelet-Európa országaiban.

A telkek hosszanti oldalakkal érintkeznek egymással és alkotnak sorozatot. A teleknek az utca felőli oldalán vannak a lakóházak, ezt követi a gazdasági udvar, majd az istálló, hátul pedig a pajta/csűr zárta le a telket. Ez lényegében ma is hasonlóként van, legfeljebb a telkeken fekvő épületek funkciójában történhetett változás (gazdasági udvar, pajta/csűr). Ez attól függ, hogy a telektulajdonosok folytatnak-e valamilyen háztáji foglalkozást. A térségben a klasszikus szalagtelkes forma nem pontosan alakult ki. Sok a szélesebb udvar a kanyargósabb részekben, és eltérés tapasztalható az utak domb felőli és völgy felőli oldala között is az építésmódban.

A térség történelmét mindig meghatározta a határmentiség érzése. A mai államhatárok nem messze innen rajzolják a térképre a magyar-szlovén-horvát hármas határt a Mura közepén, de a magyar és délszláv lakosság egymásmellettsége ezeréves örökség. A török hódoltság idején a különböző fennhatóságok vagy egymást váltották, vagy párhuzamosan álltak fenn, alaposan megnehezítve a környéken élők mindennapjait. Ugyanakkor az ezt követő évszázadok sem mindig engedték kibontakozni az előnyös oldalait a kulturális sokszínűségnek.

A Kerka alsó folyásvidékét a történelmi, földrajzilag kiemelt és ismerté vált nagytájak érintik, de szerves részét nem képezi egyiknek sem, határterületi jellegét ez is csak tovább erősíti. Nem messze innen északnyugata Szlovéniában indul a Vendvidék kistáj, melynek kis része van csak a mai Magyarország területén, kicsit közelebb északra a Hetés, északkeletre, keletre a Göcsej ismert vidékei, délkeletre Nagykanizsa vonzáskörzete a dél-zalai dombokkal, délre, délnyugatra a Mura völgye.

A területet a fontosabb kereskedelmi útvonalak elkerülték, gazdaságilag ebből nem profitálhatott, így jobb híján főleg az önellátó gazdálkodás jellemezte, amely azonban -köszönhetően a kedvező földrajzi fekvésnek- számos kistelepülés lakosságát fenn tudta tartani.

A legkülönlegesebb határt azonban az időjárás alakítja, vonalát pontosan megrajzolni sem lehet. Itt valahol találkozik egymással a mediterrán és a kontinentális éghajlat. A különleges klímaadottságok egy mérsékelt, kiegyenlített időjárást biztosítanak szélsőséges hőmérsékletek nélkül, azonban kiemelkedően magas éves csapadékmennyiséggel. Mindez azt eredményezi, hogy megél és terem akár a füge, vagy a kivi is -ahogyan azt az utóbbi évek törekvései mutatják- de az önkormányzatoknak napi kihívást jelent a csapadékvizek, felszíni vízfolyások rendben tartása.

A földrajz geomorfológiai ága alakította ki a környék legbájosabb formáját. Egyedülálló alakzat bontakozik ki a tájban, amely az utcán haladva nem látható. A térképen szemlélve, vagy a levegőből nézve a felszíni vizek széles, lapos völgyeiből kiemelkedő dombság elhelyezkedése szabályos szívformát rajzol, melynek közepén az államhatár húzódik, déli csúcsán Tornyiszentmiklós áll, keletről a Kerka-menti falvak határolják, nyugatról Lendva térsége, északi íveinél Lenti és Rédics fekszik. A szív formájú dombsor peremén szőlőhegyek húzódnak, míg belsejét jórészt erdő borítja. Bármely oldalán kapaszkodjunk fel a peremére a doboknak, az elénk táruló kilátás is a szívünkben marad.

Kevés olyan térség van az országban, ahol a huszadik század ilyen mértékű változásokat generált. Mindennek oka az olajipar megjelenése a század első felében. A föld alatt megtalált fekete arany és a Magyar Olajipari Részvénytársaság megjelenése teljes mértékben felborította a gazdaságot. Soha nem tapasztalt munkaerőigény jelentkezett, a lakosság életmódja és körülményeik megváltoztak. A termelés érdekében és annak következményeképpen nagy infrastruktúrális beruházások kezdődtek, amelyeket jóléti beruházások is követtek. Zala megye déli része virágzott.

Amilyen hirtelen jött a pozitív változás, néhány évtized elteltével az olajbányászat felhagyásával tragikus véget ért. Az átalakult társadalmi rendbe belenőtt generáció életének már nem volt része a hagyományos gazdálkodási módok fenntartása. A munkahelyek megszűnése lassú elvándorláshoz vezetett, amely a mai napig tart, így egy zsugorodó, elöregedő térség napi problémáival néznek szembe a települések, miközben az olajipar maradványainak felszámolása is megoldandó feladat, miközben néhányan még a felélesztésében reménykednek.

Az Alsó Kerka-völgy lakossága jórészt a környék kisvárosaiban talál munkát magának, de előfordul a nagyobb távolságú ingázás a megye nagyvárosaiba is. A legjellemzőbb az ipari tevékenység. Potenciális munkalehetőségek vannak a szomszéd országokban is, de ennek még kimutatható társadalmi szerepe nincsen. Az önellátó gazdálkodás mellett a szőlő- és borkultúra ápolásával is sokan felhagytak, a fiatal generációk életének mindez már nem mindennapos része. A folyóvölgy mezőgazdasági területei és az erdőgazdaság a gépesítésnek köszönhetően jóval alacsonyabb élőköltséggel fenntarthatók, amely szintén nem kedvez a helyben maradásnak. Fontos kereskedelmi útvonalak továbbra sem érzetik hatásukat, és bár közvetlen gyorsforgalmi úti kapcsolat van Szlovéniába, az így átmenő forgalom nem erősíti közvetlenül a térséget, csupán járulékos hatásai vannak.

A dél-zalai térség fejlesztését segíteni hivatott Murafölde program próbálja újradefiniálni a környéket. Erőteljes új elemként jelenhet meg a turizmus, és valljuk be bőven van felfedezni való szépség az ország e eldugott szegletében. A táji-, természeti környezet változatossága, a sajátos éghajlat nagy segítség lehet, hogy megtaláljuk a vonzó pontokat, és hozzájárulhassunk a népesség-csökkenés megállításához.

Valójában csak egy megerősödött helyi gazdaságtól, és egy kiszámítható jövőképpel rendelkező lakosságtól várható el az épített környezet fejlesztése, amely jelenlegi állapotát tekintve a fent leírtakat tükrözi.

Tornyiszentmiklós Zala megye nyugati, délnyugati szegletén helyezkedik el, a szlovén határ közvetlen szomszédságában. Területét festői dombok és patakmedrek szegélyezik. A környék felszínének kialakulásában jelentős szerepet játszott az Ős-Mura és az Ős-Kerka. A Murával párhuzamosan haladó Ő-Lendva patak szintén jelentős felszíni vize a településnek, amelyet tovább gazdagítanak a medre mentén létrehozott víztározók állóvizei. A Lendvaújfalui patak és Dobri patak, a Pincei határárok, a Bagonica patak, a Lendva patak (Adovány csatorna) a régi holtágak maradványai a Mura erdőn mind tovább gazdagítják a képet.

Az éghajlat a szélsőségektől mentes, az enyhébb tél és a mérsékelt nyár jellemzi. A csapadékban gazdag vidéket változatos növénytakaró borítja. A területi adottságok lehetőséget adtak a történelem minden korszakában az itt élők számára a vadászat és a horgászat úzésére. A környéken mindig is jelentős volt a szőlőművelés, jövője bizonytalan. A földeken gabonát, burgonyát és kukoricát természetnek többnyire, állattartás szempontjából a sertés és a szarvasmarha jellemző. A falu elérhetősége, megközelíthetősége sokáig nehézkes volt. Vasútvonal és megfelelő közlekedési utak hiányában kimaradt a nagyobb kereskedelmi útvonalakból, de a település szorgos népe nem hagyta el magát az évek alatt

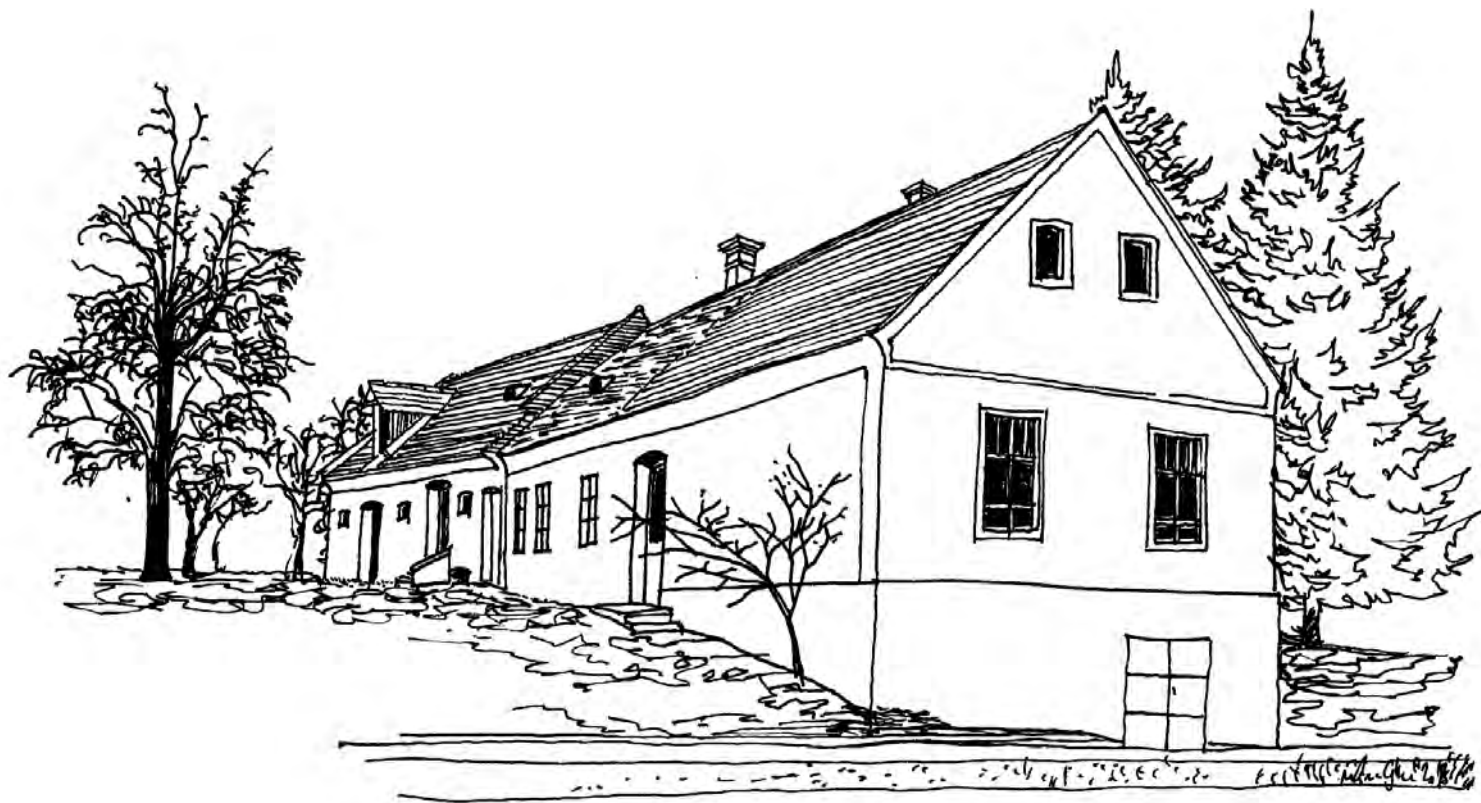
Tornyiszentmiklós két falu Kerkaszentmiklós (Szentmiklós) és Lendvaújfalu (Újfalu) községből egyesült 1937. február 10-én. A történelmi iratokban korábban már fellelhető nevet először csak ideiglenes névnek szánták, majd később véglegesítették. Az első tagja a német eredetű torony, -„erőség, vár” – kiemelkedő építmény jelzős változata. A második része pedig a templom védőszentjére utal. (1381-ben hívták Tornyenthmyklos-nak Kerkaszentmiklóst)

Kerkaszentmiklós településnek a feljegyzések szerint már 1338-ban kőből épült temploma és plébániája van. Az évszázadok során sok megpróbáltatáson mentek keresztül. Erdékességben és mendé-mondákban sincs hiány a településen. Ilyen a török időkből fent maradt kincsesbarlang legendája. A falu egyik földrajzi neve is erre utal, mely a mai napig megvan. A „Vaskapu” dűlőnév ebből az időből származik.

Korábban a szőlőhegyén kápolna is állt, a mára eltűnt egykori településhez Boldogasszonyhoz kapcsolódóan. A település egyházi szempontból mindenképpen jelentős, két püspököt is adott már az Egyházmegyének.

Lendvaújfalu írásos emléke már a XIV. században megjelenik. A történelem során ez a kis település is igen erős megpróbáltatásokon megy keresztül. A falu birtokosai az évszázadok tükrében változtak, de szinte mindig lakott település volt.

ÖRÖKSÉGÜNK ÉPÍTÉSZETI ÉS TÁJI ÉRTÉKEK 3

A település egy szem műemléke a Római katolikus templom a 449-es helyrajzi számon, melyhez ex-lege műemléki környezetként csatlakoznak a 453, 51, 452/1, 452/2, 450/1, 448/2, 448/1 helyrajzi számú területek.

A szentmiklósi plébániát 1334-ben a zágrábi püspökség statútumában említik először. A falu temploma védőszentjéről kapta a nevét. A Szent Miklós titulus azt sejteti, hogy a legkésőbb a XI. században már állhatott itt épület.

A templom homlokzata erősen tagolt, áttört sisakú, hagymakupolás tornyú 43m magas. Ajtaján rokokó kapu. Az ajtó és az ablak „szárfáit” darabokét helyezték el helyükre. Egyhajós félköríves szentélyű. A kórust két faragott kőoszlop tartja, rajta egy-egy szenteltvíz tartó, melyek egy-egy nagy kötömbből lettek kifaragva. Szószéke fából készült, barokk stílusban, faragott oszlopokkal. A templomban szobrok is találhatóak (Szent Antal, Szent Teréz, és Mária), a hajó oldalfalán Jézus szenvedéseit ábrázoló 14 stáció látható.

A templom parkjában számos szobor, emlékmű található különböző korokból. A település egykori temetője is itt volt.

A településrendezési tervben helyi védett építészeti értékek, tájértékek:

1. Lakóépület Kossuth Lajos u. 10. Hrsz.: 415.
2. Lakóépület Kossuth Lajos u. 48. Hrsz.: 450/1.
4. Lakóépület Kossuth Lajos u. 56. Hrsz.: 455.
7. Lakóépület Petőfi Sándor u. 122. Hrsz.: 240., 241.
8. Kőkereszt Petőfi Sándor u. Hrsz.: 258.
9. Jézus szobor Petőfi Sándor u. 41. Hrsz.: 331.
10. Szent Flórián szobor Kossuth L. u. (53-55). Hrsz.: 452/3.
11. Kőkereszt, Mária Jézussal Kossuth L. u. 156. előtt
12. Fás legelő Hrsz.: 0117/3, 0123, 0148/1
13. Újfalusi kőkereszt Hrsz.: 1579
14. Szentmiklósi kőkereszt Hrsz.: 2012
15. Szent Borbála szobor Hrsz.: 865

Régészeti érintettség tekintetében a településen 12 szakmai védettség alatt álló régészeti terület van, korábbi településnyomokat feltételezve.

A lakóépületek archetípusai között megjelennek a törzsfejlődés különböző szintjei. A klasszikus háromosztatú házak legegyszerűbb dísztelen oromfalas típusaitól indulva ezek alá-pincézett, széltében-hosszában megnövelt példányain át a kifordított- utcával párhuzamos gerincű többablakos épületekig, míg díszitettségük is különböző korok és gazdasági helyzetek nyomait őrzi. A többszöri átalakulás sok helyen tapasztalható.

A védett épületeken felül az építet örökségnek vannak a település képét meghatározó, vagy önmagukban jelentős elemei.

A Vadászkastély a XIX. század végén az „Ájás”-patak partján működött egy vízimalom, melyet az I. világháború előtt vadászkastéllá alakítottak és egy ideig a Hohenzoller német herceg tulajdonát képezte. Aztán Eszterházy herceg erdőgazdasági hivatalának volt az épülete, majd 1956-ig az ÁVH laktanyája volt, később a tanács kezelésébe került, ma magánkézbén van.

A határőrség épülete egy korábban impozánsabb kastély a XIX. és a XX. század fordulóján épület. Rich Román fővadász és erdőmester tulajdonát képezte.

A Körjegyzői Hivatal később Tanácsháza 1940-ben épült, bal oldali része a Napköziotthonos óvoda volt. Ma a Polgármesteri Hivatal is megtalálható benne.

A két település fizikai összekapcsolása talán azután vált láthatóvá, miután a meglévőországút mentén lévő volt Eszterházy birtokon kiosztották a házhelyeket. A régi oromfalas utcásokat felváltotta a „Kádár-kocka” házak. A régi népi építészet emlékének alig maradt nyoma a második világháború után.

Művelődési házat a Községi Tanács 1691-ben kezdte el építenni majd az átadásra 1963. december 6.-án került sor. Az épület önmagában nem impozáns, de mint egy korszak jellemző épülete jelentős.

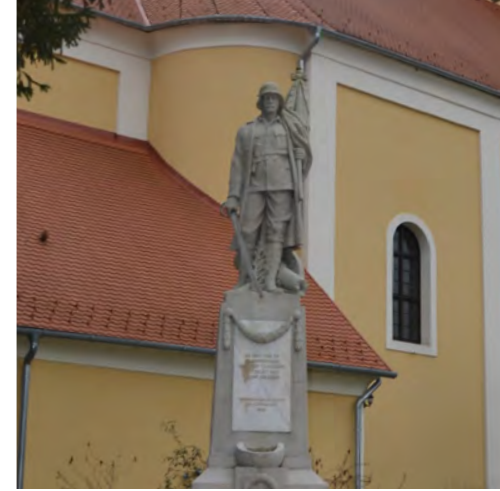
A község szobrai, emlékműi és keresztjei

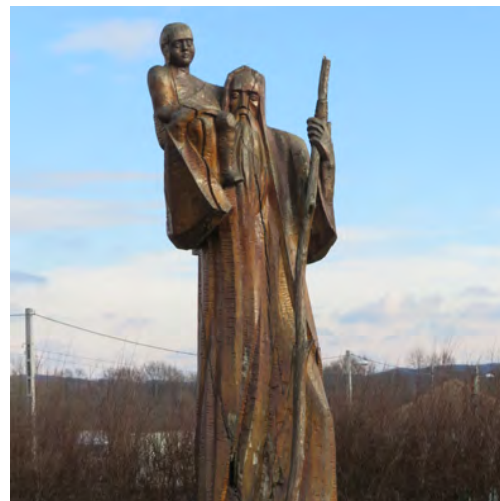
A faluban lévő kereszték, szobroknak és emlékműveknek mindig valami alkalomhoz vagy hiedelemhez kapcsolódtak. Jégverés ellen Feszületet állítottak. Az úgynevezett cigánykeresztet 1747-ben állították egy szerencsés kimenetelű kigyómarás miatt. De akad olyan szobor is, mely a szovjet hadifogságból való szabadulás emlékére helyeztek el, vagy az itt lakott uradalmi cselédeknek tiszteletére állít emléket a harangláb gránittal.

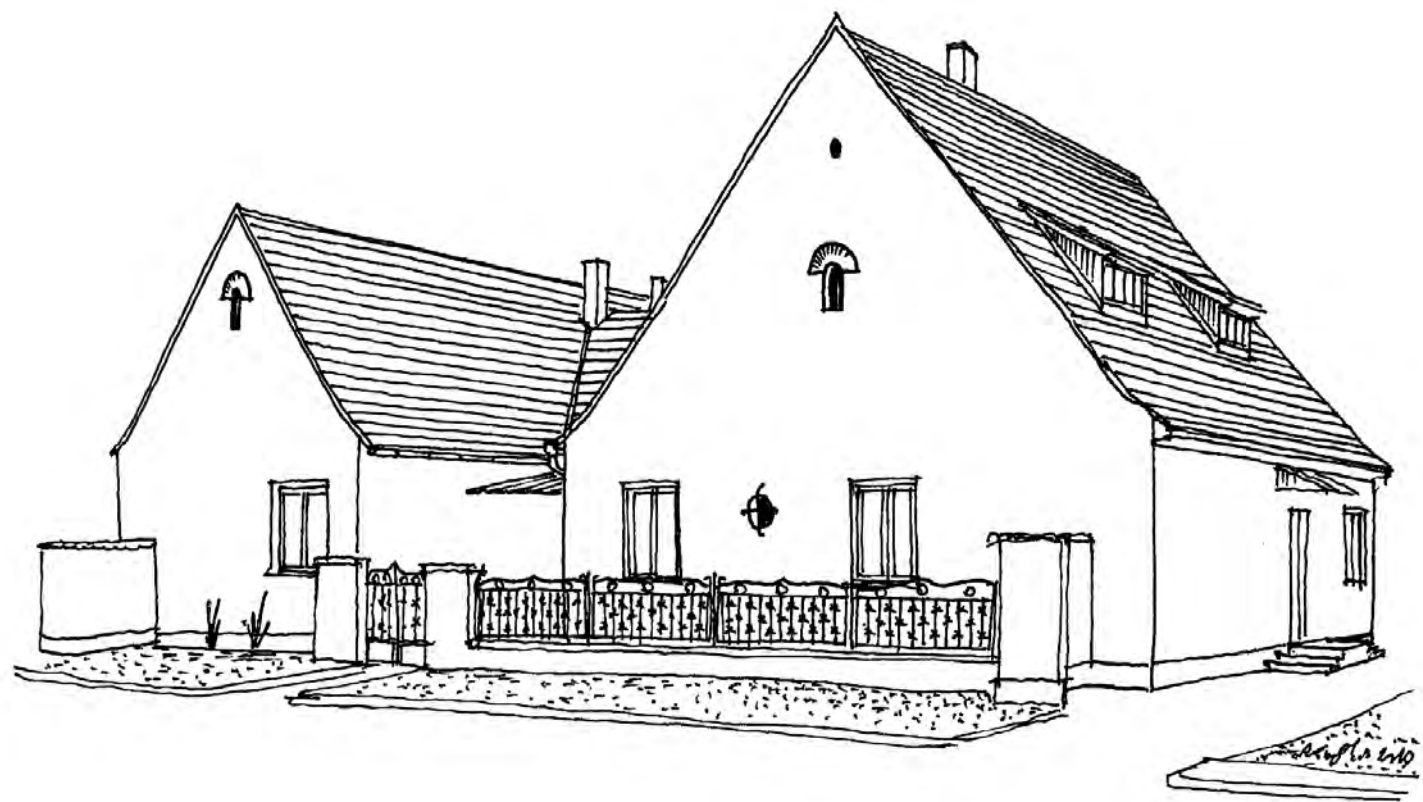
A falunak 4 temetője van. Az első a templom körül volt ide 1799-ig temetkeztek. A második temető az iskola mellett volt, a harmadik a jelenlegi lendvaújfalusi temető, illetve a negyedik a zsidótemető.

Volt a településnek a szőlőhegyen is egy kápolnája, 1716 óta fából, majd 1760 óta átépítve. A 20. században semmisült meg.

A huszadik század kuriózumai Tornyiszentmiklóson.

1951-ben az ország vezetősége félt a jugoszláv hadsereg támadásától. Ennek ellenőrzésére és védelmi célból beton katonai erődrendszert építettek. A bunkerek és a futóárkok építésénél figyelmen kívül hagyták a magántulajdonokat, így a bunkerek sokszor házak udvarában kertekben, vagy a hegyre építették. A bunkerek amai napig megtalálhatók szerte a környéken.

A lakosság életében jelentős változást az olajkutató fúrások megkezdése és a termelés elindulása. Eleinte a község lakosai tiltakoztak a fúrások és a vele járó rongálások miatt, de aztán a munkalehetőség és a kapott kártérítés ezt kompenzálta. A jó adottságok miatt egyre több fúrást végeztek, mely az infrastruktúra és a munkaerő igény változását is meghozta. Az emberek szívesen jöttek, mert a mezőgazdaságnál jobban fizetett. Az iparosodás áldásos hatása volt a velejáró fejlődés. A házak építése mellett korszerűsítések is elkezdődtek. Úthálózatok fejlesztése, bevezették a villanyt és a gázt a faluba.

Jelenleg a külterületeken számos felhagyott kút tlálható, némelyiken még a kitermelő berendezések is állnak. Környéküket birtokba vette a természet. Településképi szerepük bár szürreálisan hat, mégis jelentős.

Zala megye életében mindig fontos szerepet játszott a szőlőművelés és a borászat. Természeti adottságai kedveznek az effajta gazdálkodási módnak, hiszen dombok és völgyek által tagolt területről van szó. Horvátország é Szlovénia felé szolgál kapuként ez a táj. A határmentiség és a viszonylagos zárt-ság nem jelentett feltétlenül hátrány, hiszen a hagyományos értékek hosszú ideig tartó megőrzését eredményezte. Zalában a szőlőtermesztésnek nagy hagyományai vannak, több mint 6000 ha, ültetvény található a megyében. Ugyanakkor itt a rendkívül szétszabdalt birtokstruktúra a jellemző. Szőlőültetvényekkel csak a domboldalakon találkozhatunk, kisebb parcellákba rendezve, melyeken a leginkább bakműveléssel vagy kordonos műveléssel gondozott szőlősorok mellett-között általában gyümölcsfák is ágaskodnak. A nyugat-dunántúli szőlőkultúra valószínűleg antik hagyományokat őriz. Itt a mustot már régen sajtolással nyeri és legfeljebb a következő szüretig tárolják a bort a felszíni pince kamrákban. Ez különbözteti leginkább a kisebb mennyiségben jobb minőségű borokat termelő lyukpincés területektől.

A bortároló építmények jellegét, építőanyagát, formáját, térfogatát, beosztását nagymértékben befolyásolta, olykor meghatározta a produktum előállítási, feldolgozási, esetenként értékesítési módja, eszközkészletete, a borkészítmény sajátossága. Zalában mindig a hegyen építették a szőlősgazdák ezeket az építményeket, hiszen elsősorban a szőlő feldolgozása céljából épültek általában az úthoz közel. Mindez távol volt viszont a lakóházuktól. Többek között ezért is toldották meg a későbbiekben a pincéket egy helyiséggel, amely alkalmi szál-láslehetőséget is nyújtott.

Először csupán a leszüretelt szőlő préselésére, sajtolá-sára szolgáló eszközök tárolása, az időjárási viszontagságok a elleni védelem érdekében készítették "enyhelyek" jelentek meg a hegyeken. Majd ezek tovább fejlődésével építették az első pincéket, hajlékokat, melyek már zárhatóak voltak. A délnyu-gati területeken egészen a 18. század végéig élt együtt a pince és a hajlék elnevezés. Ezen a tájon vegyes gazdálkodás volt az uralkodó, így a szőlőben kaptak helyet a gyümölcsfák méhe-sek, és az ezek feldolgozására szolgáló épületek, eszközök (pl. pálinkafőző kunyhó, aszalókemence) is. Az utóbbiak a hajléktól messze, a szőlők lábánál álltak.

A szőlőben alakították ki helyet hasonló célból. Eleinte osztatlan kunyhókat, hajlékokat emeltek, melyek betapasztott sövény-vagy boronafalakat, zsilipfalat, és szalmából készült nyeregtetőt kaptak.

Az egyhelyiséges épületek azonban nem voltak túl hosszú életűek, mert hamar igény alakult ki arra, hogy a bor tárolását és a préselést, kezelési külön válasszák. A kétsejtű épületegységek általában a hagyományos tároló pincéből és az ennek előterét képező prэшázból álltak. Ezen prэшázpincék jellegzetessége a téglalap alakú alaprajz, a telepítésüknél általában a keleti-nyugati hossztengety. A hagyományos építési mód az öregek elbeszélése szerint valamikor a boronafalas fa-építkezés volt: ehhez a terület maga kínálta az alapanyagot az erdőirtások és a szőlő-gyümölcstelepítések elterjedése után a sárfalu építkezés terjedt el, vagy ahogyan errefelé nevezik vertfalú vályog.

Térségünkben boronafalú épület ritkábban maradt fenn, elterjedt ugyanakkor annak modernizált változata a talpgerendákra ácsolt zsilipfalas kialakítás, ahol függőleges oszlopok közé keskenyebb pallókat csúsztattak, majd harántirányú lécezés után sártapasztást, meszelést kapott.

Prэшázban kerültek elhelyezésre a borvidék jellegzetes, hatalmas bálványos vagy bábános prései. Ezek a hatalmas tölgyfaépítmények és kicifrázott, faragott, festett gerendái nem csak méretükkel, de esztétikai színvonalúkkal is csodálatot keltenek. A végorsós prések főfáinak különféle díszítésmódjai nagyon változatosak, eredetiek. Ezek a főfák sokszor magasabbra nyúltak, mint a padlástér, emiatt a prэшáznak legtöbbször nem volt mennyezete.

Itt a tűzhely felett szikrafogó és e felet füstterelő épült, a füst ezeket elkerülve érte el a tetőhéjalását.. Másutt ernyőszerű füstfogó épült. A füst a zsúppon és a réseken keresztül távozott, az ilyen épületek tetőszerkezeti vastag kátrány és koromréteg rakódott le, mely egyben konzerválta is azt. Így a ahol rendszeres tüzelés volt, ott sokáig megmaradt épségben a faszervezet is a héjalás.

Márpedig a szőlőhegyi épületek nem csupán a korai és kései szőlőbeli munkák alkalmával lehettek hasznosak, hanem a téli borkelés idején is, amikor melegedő helyül szolgálhattak, s egyben nyílt és zárt tűzhelyeiken ételkészítési, ételmelegítési lehetőséget kínálhattak az ott dolgozóknak és az ott éjszakázóknak.

A prэшházban nem találunk a prэsen és a tőzélőberendezэsen kívül szinte semmit. Itt tárolták még a kádat és a szőlőhordó edényeket, melyek errefelé gyakran vesszőfonással készültek.

A pincébe vezető ajtó volt mindig a legvastagabb, hiszen ez őrizte a legnagyobb értéket, a bort. A többrétegő tőlgypallos, ácsstokos ajtókra bonyolult zárat (kölkes zárat) erősítettek, melyeknek nyitját csak a tulajdonos ismerte, majd később a fia, aki a felnőtté válás jeleként megkapta a pince kulcsát, és barátjaival kimehettek a szőlőbe bort inni, szórakozni.

Az ajtók méretét a hordók méretéhez igazították, az ablak mérete a lehető legkisebb volt a szobában is; a pincében leginkább csak macska lyuk volt, mely a rágcsálók távol tartását segítette elő, és a szellőzést is biztosította.

A magyarországi prэшházpincék a szomszédos burgenlandi, stájerországi és szlovéniai gazdasági épületekkel állnak történeti kapcsolatban. Tartósabb tárolásra alkalmatlanok voltak, emiatt visszaszorultak a kifejezetten belső fogyasztásra, vagy kocsmálásra termelő paraszti szőlőtermő területekre. Ma már csak Zala, Vas, Somogy megye és Veszprém megye délnyugati részén prэшházpincés terület, s ez egybeesik a főfásbálványos prések elterjedési területével.

Az újabb 20. századi építéső pincék esetében már némi változtatás figyelhető meg. Egyes szőlőparcellákon fejlettebb pince formák jelentek meg, Dunántúl néhány területén a prэшház pince földbe mélyített borospincét kapott. Ezek az úgynevezett prэшházas lyukpincék vagy földpincék, amelyek egy fajta átmenetet képeznek a tájra leginkább jellemző felszíni pincetípus és az északkeleti térség barlang pincéi között. A kétszintes épület felszíni, préselesre és lakásként használt része hasonlóan épült az eddigiekhez, a föld alatti pince azonban már téglafalal készült.

Több okból kezdett terjedni a téглаépítkezés: megfogytakozott az addigi használt faanyag, és nőtt a bor hosszabb ideig való tárolásának igénye. Az 1930-40 es években különböző változatok alakultak ki a pincék tetőfedésében is; a szalma és nádfedést sok esetben felváltotta a cseréptető. Zala megyében léteznek ezeken túl Balaton-felvidéki hatása, minden részben kőből készült villaszerű építmények is, melyek a szőlőhegyeken általában terrasszal épültek, de bennük a régi főfás prэш modernizált változatát találjuk.

Természetvédelem	32
A terület általános jellemzése	33
Geológiai felépítés	34
Talajok	35
Vízrajz	36
A terület természetvédelmi vizsgálata	37
Potenciális vegetáció	38
Országos védettség	39
Helyi védettség	40
Természeti területek	41
Természetközeli területek	42
Érzékeny természeti területek	43
Natura 2000 területek	44
Ökológiai hálózat	45
Tájvédelmi szempontból kiemelt övezet	46
A természeti értékek bemutatása	47

falusias karakterű terület

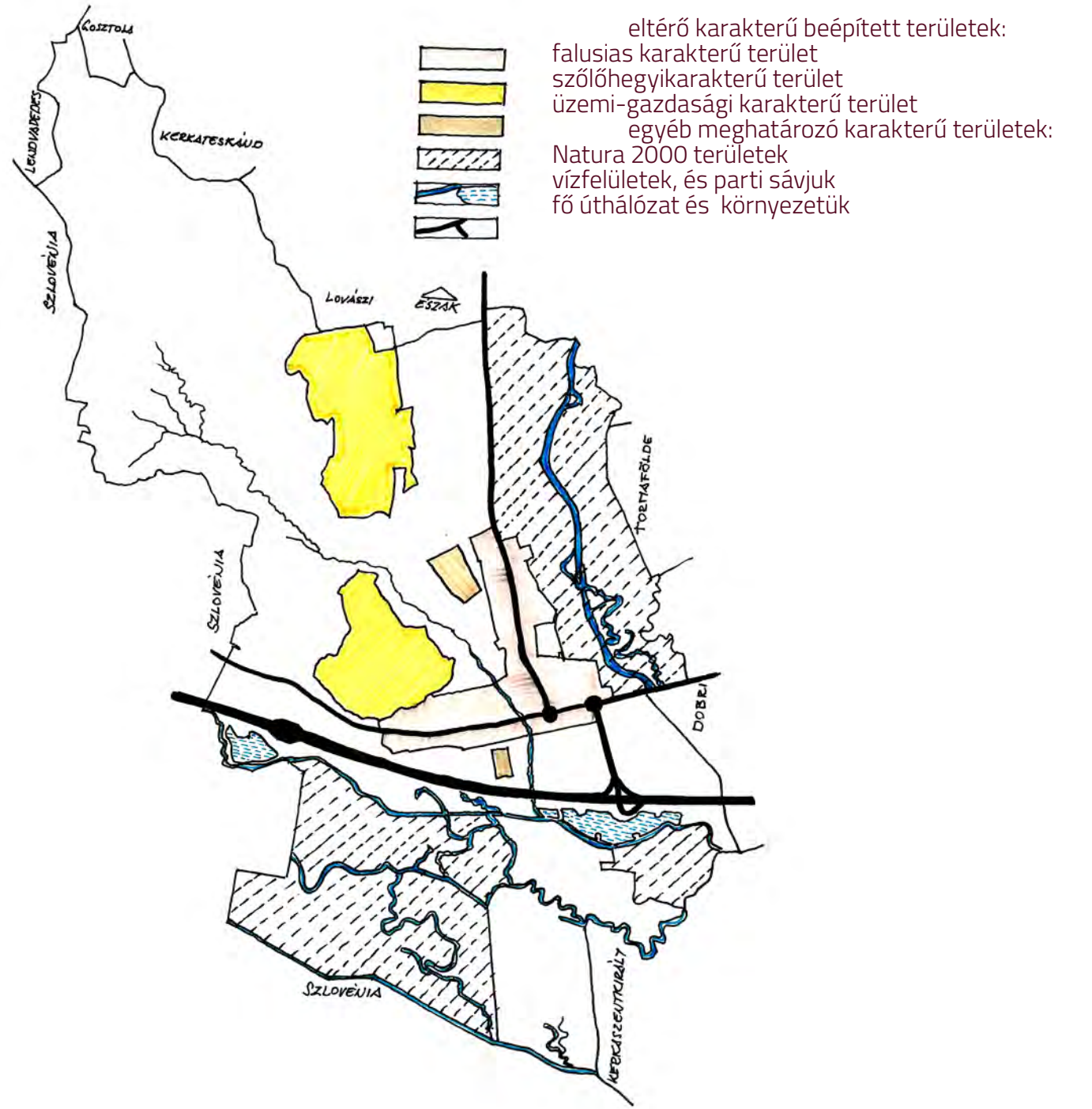

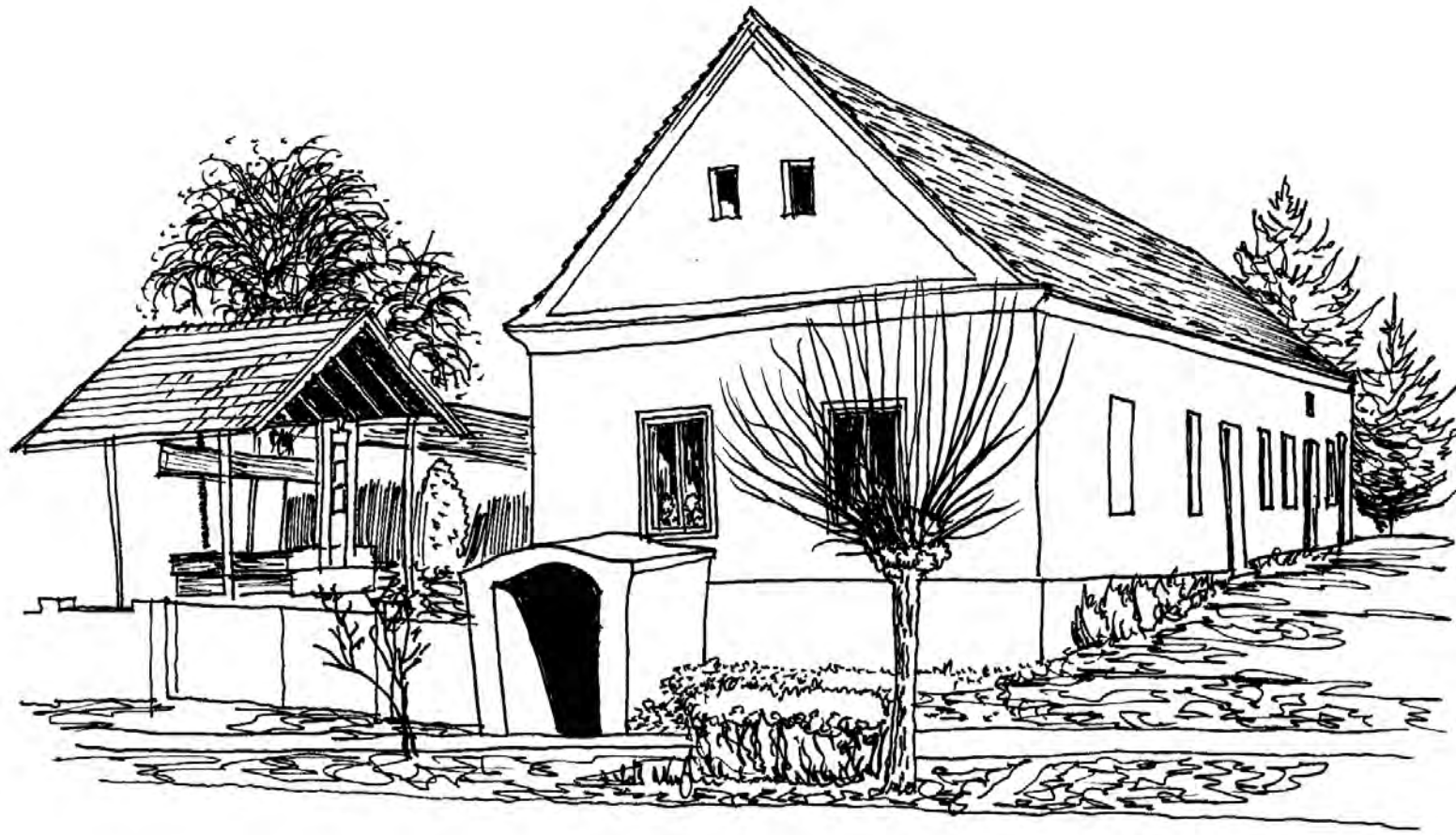
szőlőhegyikarakterű terület

üzemi-gazdasági karakteru terület

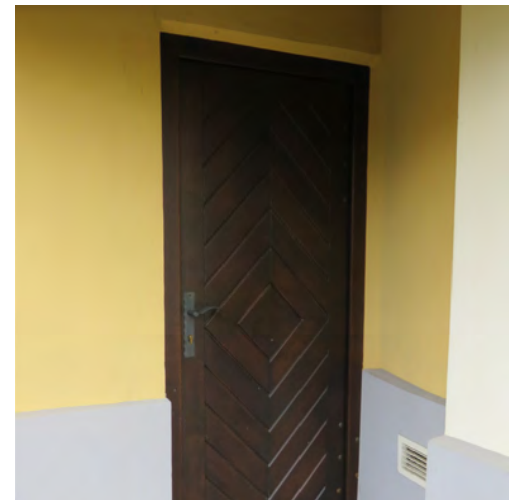
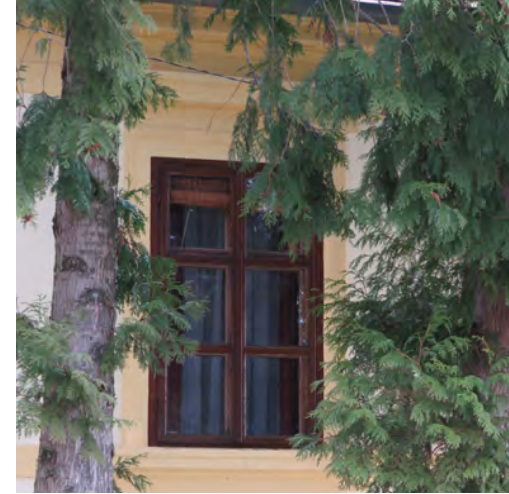
ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK 4

Számos példa van már rá a világban, hogy települési szinten alkalmazzák az arculattervezést, és egységes arculati elemekkel hangolják össze az információs felületeket.

Amit mindehhez hozzá lehetne tenni, hogy tekintettel arra, hogy számos kistelepülés egymáshoz ilyen közeli távolságban, és ennyire szorosan összekötődő múlttal és jelenlél létezik, az egységes arculati elemeket érdemes kiterjeszteni akár kistérségi szintre is. Ha mindezt egy kidolgozott jelrendszerrel együtt alkalmazzuk, elősegítjük a könnyed tájékozódást az információk tengerében.

Figyelembe véve a környék ipari adottságait, illetve kültéren használt felületekkel szemben támasztott alapvető időtállósági igényt, az egységes kialakítása törekedve különböző kovácsolt jellegű vagy lakatos szerkezeteknek célszerű előtérbe kerülniük. A számos fából készült különböző hordozófelületnek nagy divatja volt a közelmúltban, és nem állták ki az időjárás a viszontagságait. Ugyanúgy elmondható, hogy sok és sokféle idejétmúlt, kintfelejtett, előregedett, megrongálódott hirdetőfelület rontja a településképet, melyek felszámolásáról vagy karbantartásáról eredeti elhelyezőjük nem gondoskodott. Mindez egy hosszú távú, átgondolt folyamattal megvalósítható, és idővel valamennyi felület lecserélődik egy kívánt kép elérése érdekében.

INFORMÁCIÓS FELÜLETEK 6

Az információ hordozó felületek megjelenésével új közlési forma nyert teret magának a világban. Virágkorát a huszadik században érte el, amikor egyre harsányabb, nagyobb, impulzívabb felületeket próbáltak létrehozni, ezáltal közelebb kerülve az emberekhez, egyre több és direktebb üzeneteket igyekeztek eljuttatni nekik. Az információk tartalmától és célcsoportjától függően aztán a felületek differenciálódni kezdtek, idővel eljuttatva minket a mai állapotokig, amikor az egyes különböző felületek sokfélesége és mennyisége inkább zavaró, mint impozáns.

A huszonegyedik század embere aztán újabb kihívás elé állítja a szemünk elé színes direkt üzeneteket kreáló szakembereket.

A mai információknak rövidnek, tömörnek, piktogram-szerűnek kell lennie, mert az idő amit a szemrevételezésükre fordítunk már csak pillanatokat jelent. Ezáltal minden egyes információ továbbra is tolakodva, egymást túlharsogva tölti ki perifériánk minden terét.

Az első és legszembetűnőbb feladat, hogy valahogyan rendszert kell szabni a felületek rengetegének, szelektálni, helyüket és elhelyezésüket meghatározni és szabályos keretek közé szorítani. Mindezt elsősorban azért, hogy a kialakult kaotikus képet, az oszlop és táblaerdőt, a száz meg százféle hordozófelületet egységesítve harmónikusabb képet.

Meg kell különböztetni a hordozófelületek információtartalmát, aszerint, hogy közérdekű, útbaigazító, vállalkozást hirdető, vagy cserélhető reklám- és hirdetéshordozó e, illetve hogy a település mely részén helyezkedik el.

Figyelembe kell venni, hogy a digitális kijelzős, esetleg aktív illetve interaktív felületek újabb lehetőséget hordoznak az információ átadás területén. Hasznosításuk mind a reklám, mind a közérdekű hirdetések területén nagy felületeken könnyen elképzelhető kisvárosi környezetben is, de a gyalogos közlekedő szintjén a kezelőfelülettel is rendelkező információs berendezések is kapcsolódhatnak mind a településképi, mind egy digitális faluképi rendszerhez.

Bár egy kistelepülésen első nekifutásra nehezen értelmezhető monjuk a hirdetőfelületek, reklámelhelyezések rendszerbe foglalása, azonban, ha kiterjesztjük valamennyi információhordozó felületre a közúti táblákon kívül, akkor egy olyan kép tárulhat elénk, amikor minden a maga megszokott helyén és formájában, elérhető, közérthető módon jelenik meg az egész településen.

A legkívánatosabb elérendő cél tehát az információs felületek kapcsán az egységes és harmónikus megjelenés.

AJÁNLÁSOK 7

A településkép alakítására vonatkozó ajánlások tekintetében a korábban megismert útifalu-karakter, amely megőrzése kapcsán fontos megfogalmazni, hogyan célszerű a jövőben egy-egy épületet és környezetét tervezni.

A falu területét elfoglaló falusias területek leendő épületei és átalakításai képeznek egy gondolati egységet. Mindezt kiegészítik a közterületek alakítására és használatára vonatkozó ajánlások, illetve a település zöldfelületeire és zöldterületeire és ehhez szorosan kapcsolódva a vizes élőhelyek, vízpartok természetközeli hasznosítására megfogalmazott célkitűzések.

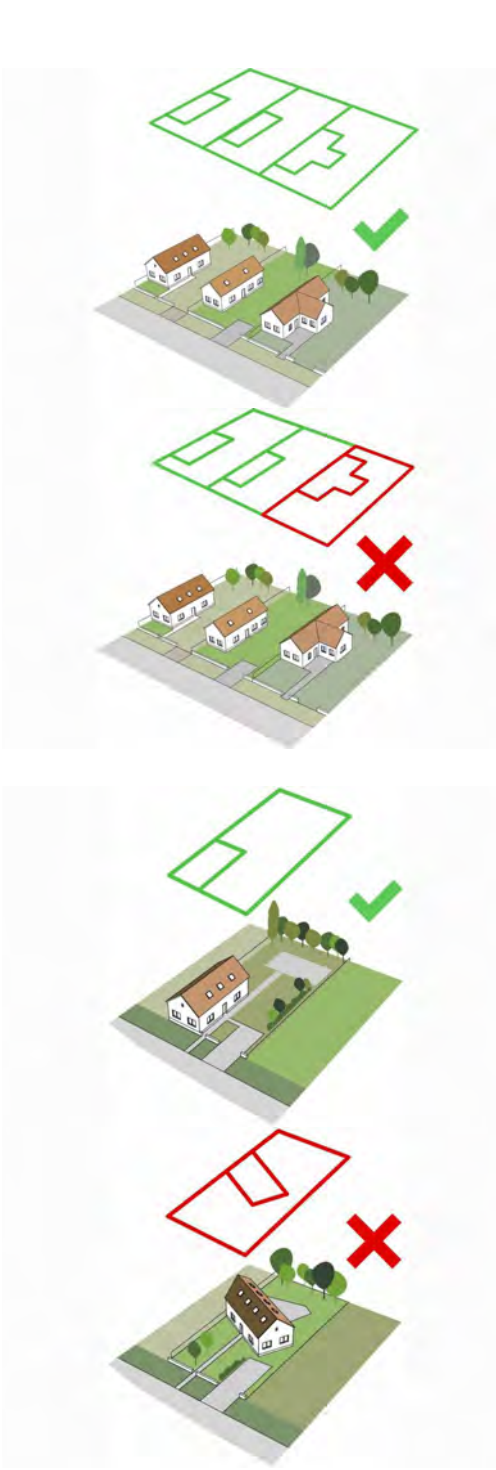
Függetlenül a megállapított karakterektől az ajánlások foglalkoznak az:

- épületek telepítésével - a telekre és a terepre illesztés sajátosságaival,
- a telek és udvarhasználattal
- az egyes épületek arányrendszerével
- az egyes épületek anyag-, és színhasználatával

Épületek elhelyezése - telepítés

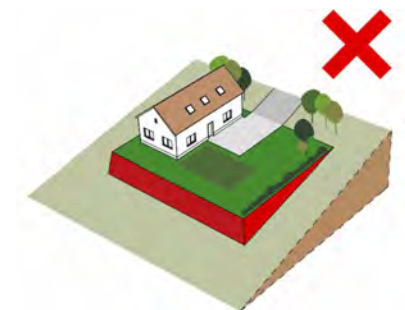
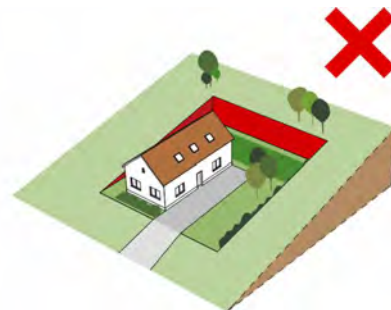
Jól olvasható a utcaskialakult rend, amihez igazodni szükség és fontos. A jellemzően északi oldalhatárra települt fésűs beépítés kapcsán talán csak annyival szükséges mindezt kiegészíteni, hogy új épület elhelyezésénél, meglévő bővítésénél, ahol még megmaradt egy-egy korabeli utcaszakasz, semmiképpen ne tervezzünk attól eltérő tömeget az utcafronton, és attól 4-5m-nyi mélységben. Függetlenül attól, hogy történelmi településrész utcasoraival van dolgunk, vagy a huszadik század második felének uniformizált beépítéseivel, törekedni mindig az adott utcaképhez való illeszkedésre kell. A már kialakult vegyes képet mutató utcaszakaszok esetében, amennyiben a közvetlen szomszédság nem jelent támpontot, a történelmi településrészek jellemző arányrendszere és telepítése legyen az irányadó.

A terephez való illeszkedésnek kialakult módja van. A lejtős terepre épített épületek elhelyezését terepalakítás nélkül meg tudták oldani. Az alacsonyabban fekvő telekrészekben építettek alapincézett részeket, így az épületek padozata vízszintes maradt. Tekintettel a térség terepviszonyaira, talajszerkezetése és a vízrajzi viszonyokra, saját érdekünkben továbbra is kerüljük a durva terepalakításokat.

AJÁNLÁSOK 7

Épületek arányrendszere

Országsszerte elmondható, hogy a helyi népi építészetet mindig egészen egyszerű feltételek formálták olyanná, amiből aztán leképezhattuk különféle tudományosan ráaggatott jellemzők egész halmazát. Az egyes területeken használt építéstechnológiák, épületszerkezetek, az ezekből létrejövő szerkezeti fesztávok, épületegyüttes tömegek, tömegek bontása, épületek esetleges szintszámai mind-mind abból alakultak ki, hogy alkotójuk helyben, lakóköznyezetében milyen építőanyagokhoz és technikai tudáshoz fért hozzá, és ezt miként bírta egyéni igényeihez igazítani. Egy korabeli, főként mezőgazdasági termelésen, önellátó gazdálkodáson alapuló társadalomban ez egyes egyének, családok igényei és lehetőségei alig különböztek egymástól és a fenti jellemzők egységes, közel azonos jellemzőjú épületekből álló településképeket eredményeztek.

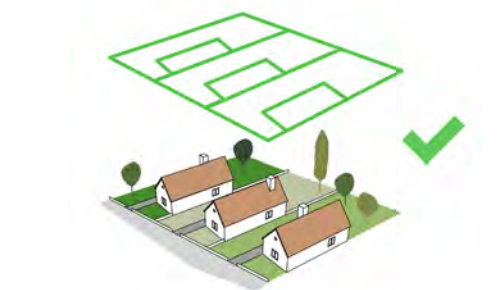
Az épületek szélessége, magassága, hossza, tömegformálása, alaprajzi elrendezése tehát a lehetőségekhez mérten alakult ki, és alakított ki egy jellemző arányrendszert, amely aztán általánosan elterjedetté válva és fennmaradva napjainkig hozzájárul a településképhez.

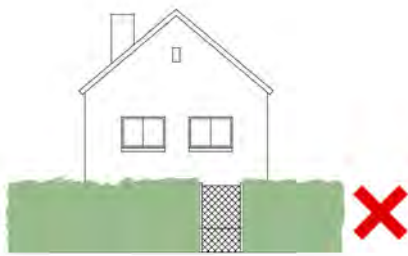
Térségünkben a szerkezeti fesztávok illeszkednek az országban általános 5m közrűli méretrendbe, ezáltal a keskeny tömegek váltak jellemzővé.

Az épületek magassága a lakó részek esetében 3,-3,5m-es ereszmagassággal, egy pincézett rész esetében akár 5-6m-es ereszmagassággal is bírt, főleg a lejtő felőli oldalon. Összességében tehát, egyenes vonalú, keskeny, tereptől függően változó magaságú épülettömegek, helyenként lépcsősen követve a lejtést. A tapasztott melléktömegek, szépen metszett felépítményekkel vagy akár félnyereg tetőkkel eresz alatt csatlakozva, vagy az épületek melletti szőlőlugasok mintegy lapostetős toldalékként bontják tovább a fő épülettömeget.

Épületek arányrendszerét úgy célszerű megválasztani, hogy:

- a hagyományosan kialakult fesztávok megtartásával,
- többszintes épület esetén is keskeny fesztávot tartva,
- egyszerű, egyenes magastetős főtömegekkel,
- alacsonyhajlású, vagy lapostetős melléktömegekkel,
- nem kizárólagosan, de jellemzően álló arányú ablakokkal
- melléképítményeket a főépület mögött elhelyezve a térség építészeti hagyományaiából a telepítés és tömegformálás megszokott harmóniája domináljon.

Amennyiben sikerült az épület helyét és tömegét jól megválasztani, az udvaron fennmaradó területek jó felosztása is könnyen, praktikusán kapcsolhatóvá válik.

Míg egy építési telek közepén elhelyezett összetett tömegű épület nehezen kezelhető és rosszul kihasználható területeket hagy maga körül, addig egy egyszerű keskeny tömeg, valamely oldalhatár irányába eltolva lehetővé teszi, hogy nagyobb egybefüggő felületeink keletkezzenek.

Praktikusnak tűnik ugyan, de nem tesz jót a településképeknek a telekbejáratra direkt módon rányíló garázskapu és gyalogos főbejárat. A melléktereket a főépülettől függetlenül, vagy alárendelt épülettömegben valósítsuk meg. A nagy egybefüggő burkolt felületek szintén idegenül hatnak falusias környezetben, hőcsillapításuk is nehezebb, mint ha keskenyebb burkolati sávokat választanánk. Ügyeljünk a csapadékvíz megőrzésére, hogy lehetőleg saját területünkön elszikkadhassanak.

Eredendően az előkert kialakítása nem volt jellemző, inkább a 20. században jelent meg, ezért történelmileg kialakult kerítéstípus nem vált jellemzővé. A telekhatárra épített utcafronti kerítés ahol megjelenik, ott tömör lábazattal, fém oszlopokkal, áttört mezővel a leggyakoribb. Ezt sövényrel kombinálva el lehet képzelni, de ne készítsünk tömör, magas kerítéseket. Az előkertek mérete jellemzően kicsi, ezért magas kerítések mögött kialakuló zugok használhatatlanná válnak, az épületre való rálátást akadályozzák.

Az udvarhoz tartozó hagyományos növényzet általában gyümölcsfákból, veteményeskertből és a lakóépülethez előkertként csatlakozó virágoskertből állt. Az örökzöldek megjelenése a lakókörnyezetben későbbre tehető és általánosan kerülendő.

Az épület közvetlen környezetét úgy célszerű alakítani, hogy:

- a lehető legnagyobb egybefüggő zöldfelületek maradjanak
- a burkolt felületek sávszerűen jelenjenek meg
- lehetőleg lombhullató fákkal árnyékoljuk a lakóépületeket és a burkolt felületeket.

- lehetőség szerint használjunk lombhullató sövényeket
- hozzunk létre átmeneti tereket az udvaron, legyen helye a megérkezésnek, és az udvar inkább a természeti környezethez tartozzon, mint az építetthez. Lakókörnyezetben parkfák és örökzöldek helyett válasszunk gyümölcsfákat, termő bokrokat, telepítsünk egybefüggő virágzó foltokat,
- kerítést az utcafronton, pillérekkel, lábazattal, áttört mezővel készítsünk, kombinálva esetleg virágoskerttel, sövényrel.

Mind az 1980-as években indult törekvés, a *kritikai regionalizmus*, mind a manapság *rustális építészet*-ként elnevezett irány ugyanarra keresi a választ:

A modern építészet és a kulturális önazonosság találkozási pontjainak megtalálása.

Sikerrel.

Egyszerű leképezésekkel elérhetjük, hogy épített környezetünk egyszerre legyen korszerű és hagyománytisztelő egyben. A ház formájú ház, az első lépés...

A térség klímatis viszonyai, az általában magas relatív páratartalom, a magas éves csapadékmennyiség a kevés napsütéses órással karöltve az épületek külső felületképzésénél hamar meghatározóvá tette a vakolt felületeket.

Kevés kivételtől eltekintve a téglafelületek is felületi zárast kaptak, csakúgy, mint korábban a tömésfalak. A természetes kövek jelenléte nem alakult ki.

Leginkább jellemző az egyenes vágású téglány cserép a környéken. A szokásos összkép tehát vakolt felületek, és cserépfedés kombinációjából áll össze. A vakolt felületek színezése kapcsán elsődlegesen a mész alkalmazása volt szokás a nemesvakolatok megjelenése előtt, fehérrel illetve a színezett mészfestékek formájában túlnyomórészt világos tört színek domináltak, majd a huszadik században egyre inkább intenzív színek is előtérbe kerültek, de a sárga és a fehér dominált.

Mind az épületeken, mind pedig a kerítések vakolt felületein megjelentek vakolatdíszek, eltérő színekkel díszített felületek.

Ha a térségre jellemző homlokzati anyag és színhasználatot alkalmazunk és harmonikus megjelenésre törekszünk, akkor:

- a homlokzatok vakoltak, színesek, nyerstégla felületekkel
- kerámia cserépfedést használunk, síklemezzel kombinálva
- egy épületen háromnál több anyagot vagy színt nem használunk, a színezésben
- mindig a sötétebb színek kerülnek lejjebb, az épületen felfelé világosova, több szín alkalmazása esetén az egyik legalább 85%-ban legyen jelen az épületen
- az épületek színválasztásánál a közvetlen épített környezetnek megfelelően válasszunk
- Figyelemre méltó, hogy esetünkben nem a hófehérre meszelt világ a megszokott, hanem élénk, telített oxid színek is megjelennek.
- ne használjunk neon színárnyalatokat, és telített, élénk színeket nagy, egybefüggő felületeken
- ne használjunk a tájegységre nem jellemző kőburkolatokat

Közterületek alakítása

Falusi köztereknek, burkolt felületeknek nincs történelmi-
leg kialakult hagyománya. A sármentesítés első időszakaiban
megjelentek a beton, illetve aszfalt felületek a középületek kör-
nyékén. Az utóbbi időben számos út kapott kavicsolt felületet,
tömötített zúzottkő sávokat. A jövő feladata lesz a szüksége-
sen felül az átgondolt és egységes közterületi állapotok eléré-
se. A burkolt felületek, közlekedési területek, utcák, terek ki-
alakításánál fontos lesz a klímaadottságok figyelembe vétele,
különös tekintettel a vízelvezetés, illetve a helyben szikkasztás
megoldására.

A burkolatokatok tervezésénél a kísérő gyepfelületek és több-
szintes növényzet egyidejű tervezése, a közterület-fenntartás
szervezése a stratégia része kell, hogy legyen, hogy valóban
minőségi közterületalakításról beszélhessünk. A burkolatok
anyagának, minőségének, fajtájának, típusának kiválasztása
- kapcsolódóan az utcabútorok, egyéb köztéri elemek össze-
hangolásához- koncepciónálisan végiggondolva a település-
csoport arculatervezésének része kell hogy legyen. Ha a visz-
szatérő burkolati elemek fő funkciójuk kielégítésén túl vizuális
kapcsolatot is teremtenek, nagyban hozzájárulnak egy jellem-
ző településképhez.

Egy természetközeli településen nehezen értelmezhető a
közterületi növényzetek, parkok fogalma. Meddig tart a ter-
mészeti terület és hol kezdődik a tervezett zöldfelület- kérdez-
hetjük, joggal. Egy-egy központi teresedés esetében azonban
elkerülhetetlen gondozott közterületi zöldfelületről beszélni, de
például az erdősávokon átvezetett utak esetében már indoko-
latlannak tűnnek a fasorok.

Parkfák kiválasztásánál: a nemesített kerészeti példányok
mellett célszerű gyümölcsfákból a régi tájfajták használata, il-
letve a természetes erdőalkotóink közül elsősorban a tölgyek
ültetése. Szoliterként is javasolt nagyra növé alma, körte fajok,
szelídgesztenye illetve tölgyfélék telepítése.

Épített környezet mentén kerülendő a magas, zárt fájú örök-
zöldek használata, fenyő- és thuja-félék alkalmazása, mivel ked-
vezőtlen hatással vannak az aljnövényzetre, és túlzott optikai
zárást adnak. A meglévő túlnyomórészt a hetvenes, nyolcvan-
as években megjelenő divatként ültetett, mára túlnőtt udvari
lucokat és ezüstfenyőket előbb lombos fákra kell cserélni.

Közterületek alakítása

AJÁNLÁSOK 7

A háromszintes növényzet meglétére minden esetben töre-
kedni kell. Sövények közterületi alkalmazása indokolt, utakat
kísérő kanyargása régóta a tájkép természetes velejárója a
környéken. Itt is ajánlatos a tájban jellemző lombhullató sövé-
nyek alkalmazása, elsősorban 1-1,5m magasan nyírt enyhén
ívelt gyertyán sávokkal.

Közterületi élő virágágyak esetén éven át díszítő eltérő vi-
rágzási idejű kertészeti fajok társításával, inkább intenzív zárt
foltokban díszíthetünk, mint laza láncú sávokban.

Vizes élőhelyek, vízpartok, mélyfekvésű, lefolyástalan völgyi
területek a település zöldfelületi rendszerének meglévő, kihasz-
nálatlan elemei. Növénytársulásaihoz a környék erdőalkotóinak
vizeközeli növényfajaiból célszerű válogatni. Kellemesen gazda-
gítaná a településképet égerligetek, fűzcsoportok, de akár lom-
bos keményfák megjelenése a gondozott környezetben is.

Esetünkben törekedni kell arra, hogy az alakított, fenntartott
közterületek képe a inkább a természetközeli állapothoz köze-
lítsen, mintsem városi parkokhoz, de burkolatainak a 21. szá-
zadi állapotokat kell tükröznie.

Melyek a fejlődés lehetőségei egy olyan időszakban, amikor a falvak lakóinak életmódja elszakad a több évszázadon át megszokottól?

A lakosság igényei változtak. A települési táj mindennapos fenntartása magától érthetődő volt. Mára megoldandó feladat. A megváltozott életmód és életkörülmények új kihívások elé állítják a települést. Ezek már a 21. század kihívásai.

Ha a település adottságai közül az erősségeire akarunk összpontosítani, akkor a legelső a gazdag természeti környezet közelsége. Megőrizve azt, az épített környezetbe is tudatosan integrálva nem csak magasabb lakóminőséget, hanem valódi életttereket hozhatunk létre, továbbadva a táji örökséget az utánunk következő generációknak. Megőrizve az egykor ebbe festőien beleillesztett épületeket, környezetüket, kapcsolataikat egy célravezető módja mindennek.

Érzékeny, kétélű dolog ez. Ki fogja megtenni, és miért?

Amíg egyik oldalon rendeletileg előírjuk valaminek a változásmentes fenntartását, a másik oldalon felvállaljuk, hogy lehet, hogy pont a túlzott korlátozás vezet a teljes és visszavonhatatlan megsemmisüléshez.

A település korosabb épületállománya, ide értve nagy számú korábban védett épületet az elmúlt tíz évben nagy állagromlásra esett át. Sok áll üresen, lakatlanul. Az új építése sok esetben vonzóbb, mint a régi kényszerű megmentése. Az értékmegőrzés leghatékonyabb módja az önkéntes, személyes és közösségi szándék.

A közösségnek magától kell akarnia Amit a faluban látok, az ennek a közösségnek a lenyomata. Egy település képe, a település arculata az ott élő közösség arculata. A közösség arculatának formálása pedig nem csupán egy szűk csoport feladata. Ami a települési tájban, az alakuló városképben megjelenik, épp ezért mindenkié. Objektív felelőssége van benne minden ott élőknek.

A falu él.

...és időben és térben változik. Nap mint nap alakítják a benne élő emberek. Hogy holnap milyen lesz, az az egyes egyéntől és a közösségtől egyaránt függ. Ha e könyv hatására a település arculata és élhető közege a közösség egyre több tagjának fontossá válik, akkor a falu és a falusi közösséget alkotók minden tagja nagy eredményt ért el egy folyamat első lépéseként.

A változás állandóságát nem lehet kőbe vésni.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

IMPRESSZUM: